

การเมืองเรื่องภาษา ในสาขานักภาษาศาสตร์ เชิงสังคมวิทยา

ประพาศน์ พงษ์ทิพย์ประภา

ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร)

การเมืองเรื่องภาษา (The Politics of Language) หรือจะเรียกว่า ภาษาศาสตร์เชิงการเมือง (Politico-linguistics) ก็เห็นจะได้ เรื่องนี้อาจเป็นของใหม่สำหรับนักวิชาการไทย แต่นักภาษาศาสตร์เชิงสังคมวิทยาในต่างประเทศได้สนใจศึกษากันมานานับสิบปีแล้ว

ประเด็นสำคัญที่เป็นจุดสนใจในเรื่องนี้ได้แก่ ปัญหาภาษา ในแง่เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา ศาสนา และสังคม

จากประเด็นดังกล่าว ทำให้เกิดความจำเป็นต้องตัดสินใจว่าจะวางแผนนโยบายภาษา (Language Policy Planning) อย่างไร จึงจะแก้ปัญหาภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเทศใหม่ ๆ ที่เพิ่งได้รับเอกราช และยังไม่มีความเข้าใจภาษาประจำชาติ หรือประเทศที่มีภาษาใช้ในสังคมหลายภาษา อาจจะประสบปัญหาเรื่องนี้มาก อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า ประเทศที่ไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของใคร หรือมีภาษาใช้ไม่กี่ภาษาจะปราศจากปัญหานี้เสียทีเดียว

เพื่อให้ครบถ้วน บทความเรื่องนี้จะเน้นเฉพาะปัญหาภาษาในแง่การเมืองการปกครองในประเทศไทยเท่านั้น กรณีตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่เห็นได้ชัดคือ สถานการณ์ภาษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อันได้แก่ ปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส

อาจารย์ พัทยา สายหู (2509) ได้แสดงทรรศนะในเรื่องนี้ไว้อย่างน่าฟังว่า

“คนทางใต้พูดภาษา 3 ภาษา คือ ภาษาไทย จีน มะลายู ทำให้รู้สึกเหมือนกับมีคน 3 ชาติ เพราะเรามักถือชาติด้วยภาษาเป็นสิ่งที่กำหนด...” (หน้า 48)

“คนไทยพูดไทย อาจเป็นปัญหาทางการเมืองการปกครองได้ แต่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องภาษากับการปกครอง คนไทยพูดภาษาอื่น แม้เรียกตัวเองว่าไทยก็ทำให้ต้องพิจารณาพิจารณาในแง่การปกครองอยู่บ้าง แต่ถ้าไม่ยอมรับว่าตัวเองเป็นไทยเสียอีกด้วย ก็ต้องเรียกว่าได้สร้างปัญหาเรื่องภาษากับการปกครองให้แล้วโดยแท้” (หน้า 49-50)

“ปัญหาอย่างนี้มีอยู่ในเมืองไทย โดยเฉพาะในเขตชายแดนแทบทุกภาค ถ้าอยู่เสียแต่ในกรุงเทพฯ ก็ไม่รู้ว่ามี...” (หน้า 50)

เป็นที่น่าสังเกตว่านักภาษาศาสตร์ชาวไทยให้ความสนใจในเรื่องนี้นักน้อยมาก การศึกษาภาษาศาสตร์ของเราส่วนใหญ่ยังรวบรวมนอยู่ในแวดวงของ ตัวภาษา คือเรื่อง เสียง คำ ประโยค และความหมาย

เท่านั้น มิได้เฟื่องแสงให้ไกลออกไปถึง **ปัญหาภาษา และสังคม** ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยเช่นเดียวกัน อาจเป็นเพราะเหตุนี้จึงมีผู้กล่าวว่า “นักปฏิบัติทางการเมือง อาจมีประโยชน์ต่อประเทศชาติมากกว่าจ้าวค่านิรทงภาษาศาสตร์” (Mackey 1979 : 53) และเป็นที่น่าสังเกตด้วยว่านักภาษาศาสตร์ส่วนมาก “ไม่ค่อยอ่านอะไรทางสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์การเมืองเลย” (Paulston 1984 : 7) จึงทำให้ขาดความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของภาษาในสังคม มองเห็นแต่โครงสร้างของภาษาเป็นนามธรรมในความว่างเปล่าเท่านั้น นำยินดีที่บัดนี้นักภาษาศาสตร์เชิงสังคมวิทยาได้มองภาษาด้วยสายตาใหม่ ทำให้สามารถเห็นภาษาเป็นรูปธรรมตามธรรมชาติอันแท้จริงของทรัพยากรที่มีค่ายิ่งของมนุษย์นี้ (Rubin 1976)

การเมืองเรื่องภาษา เป็นส่วนหนึ่งของวิชาภาษาศาสตร์เชิงสังคมวิทยาที่เราควรเอาใจใส่ให้มากขึ้น การใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายในสถานการณ์และบริบทสังคม การใช้ภาษาเพื่อติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มชนในชาติ ทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนปรัชญา **เอกภาพในความหลากหลาย** และการเรียนการสอนภาษาตามนโยบาย**พหุภาษานิยม** หรือ **อเนกภาษานิยม** (Bilingualism or Multilingualism) เหล่านี้ล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับ**การเมืองเรื่องภาษา**ทั้งสิ้น!

การศึกษาปัญหาภาษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Brudhiprabha 1985; 1986) ปรากฏผลชัดเจนว่า ภาษาเป็นประเด็นทางการเมืองมาตลอดเวลาช้านานแล้ว ทั้งในแง่**ชาตินิยม** (Nationalism) และ **เชื้อชาตินิยม** (Nationalism) ตามทฤษฎีของ ฟิชแมน (Fishman 1968 , 1972) ซึ่งถือว่าการวางแผนนโยบายภาษาเป็น **การผสมผสานในทางภูมิ-การเมืองและทางสังคม-วัฒนธรรม** นอกจากนี้ การศึกษาในแง่ศาสนาและการเมือง ก็แสดงว่าภาษามีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อยเช่นเดียวกัน (Pitsuwan 1985)

การเมืองเรื่องภาษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากทฤษฎีของนักการเมืองผู้หนึ่งมีดังนี้

“ปัญหาใหญ่ของ 3 จังหวัดภาคใต้...เป็นปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างข้าราชการกับประชาชน... ข้าราชการบางส่วนที่ไปปกครอง(ผู้มี)ชนบ- ธรรมนิยมประเพณีแตกต่างกันก็คิดว่าไปปกครองคนอื่น ความรู้สึกประชาชนก็สวนทางกับคนที่มาปกครอง อาจจะเพราะพูดกันคนละภาษา ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและไม่มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน...” (วันมูหะมัดนอร์มะทา อดีต ส.ส. ยะลา สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 27/ 25 : 252๘ หน้า 11)

หน่วยงานเฉพาะกิจที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการ**เมืองเรื่องภาษา** (รวมทั้งหน้าที่อื่น ๆ ซึ่งจะ ไม่ขอกล่าวถึงในที่นี้) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ **ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้** (ศอ.บต. บรรยายสรุป/ เสนอด่อนักศึกษาโรงเรียนนายอำเภอ รุ่นที่ 25, 2528) ซึ่งมีนโยบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ อย่างชัดเจนว่า

1. ให้ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมการพูดและใช้ภาษาไทยโดยถือเอาเยาวชนรุ่นใหม่เป็นเป้าหมายสำคัญ

2. ให้ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเชื่อมั่นศรัทธาในการปกครองและสถาบันหลักของชาติ มีทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย ไม่ใช่ชนกลุ่มน้อย และไม่นำความแตกต่างทางศาสนาเป็นเครื่องแบ่งแยก

ศอ.บต. ได้ดำเนินงานตามเป้าหมายที่เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรงเช่น

1. การฝึกอบรมตามหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนการจัดทำเอกสารเผยแพร่เพิ่มพูนความรู้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ผ่านการฝึกอบรมแล้ว

2. การพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

3. การปรับปรุงงานประชาสัมพันธ์ รายการวิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งคุณภาพของเครื่องส่ง

4. การส่งเสริมเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย

ปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้มีหลายด้าน **การเมืองเชื้อ่งภาษาเป็นปัญหาด้านสังคมจิตวิทยา** การที่ประชาชนส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวันก็เพราะพูดภาษาไทยไม่ได้และไม่มีการสนใจให้อยากพูดและเรียนรู้ภาษาไทย การศึกษาที่ไม่พัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจึงต่ำ มีการสอบตกซ้ำชั้นและออกโรงเรียนกลางคันมาก สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาการสื่อสารระหว่างประชาชนกับรัฐ ซึ่งมีผลกระทบไปถึงการเมืองการปกครองด้วย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนต้องวางแผนและกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาล่าช้า

การวางแผนนโยบายภาษาช่วยให้แก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้เขียนเคยเสนอให้ใช้นโยบาย **พหุนิยม (Pluralism) ทางภาษาและวัฒนธรรม** ตามหลัก

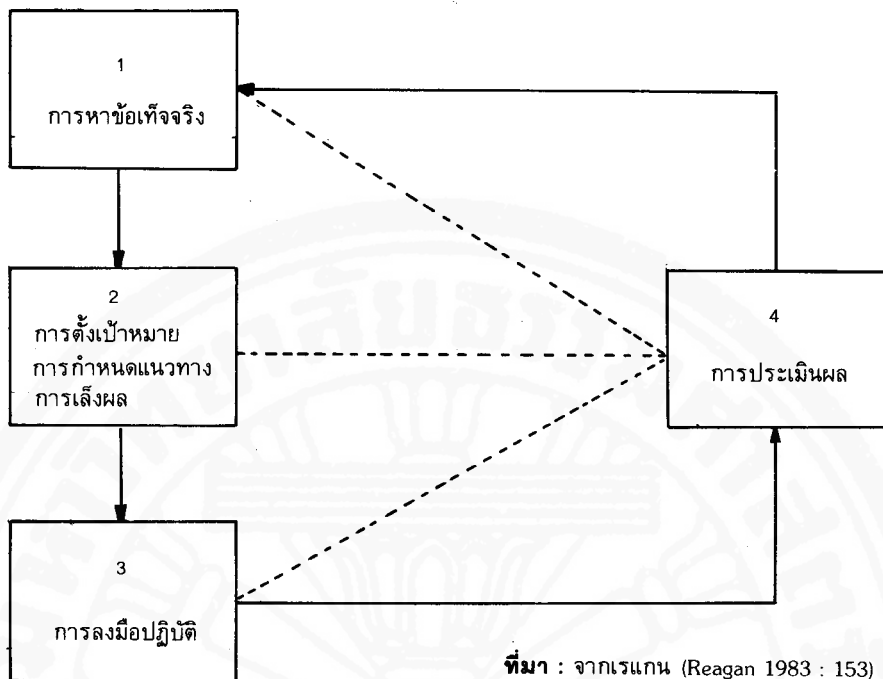
ทฤษฎีโปะแตก ซึ่งถือว่า กุ้ง หอย ปู ปลา ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด และพริกขี้หนู สามารถอยู่ร่วมกันโดยรักษาเอกลักษณ์ของตัวเองไว้ตามเดิมในต้มยำโปะแตก หรืออีกนัยหนึ่งชนกลุ่มใหญ่กับชนกลุ่มย่อยก็สามารถผสมผสานกันเป็นเอกภาพในความหลากหลายโดยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาษา และศาสนาของตนไว้ได้เช่นเดียวกัน (Brudhiprabha 1985) ทั้งนี้และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับ การวางแผนนโยบายภาษาว่าเอาจริงเอาจังหรือไม่ เพียงไร

นอกจากนี้ยังมีผู้เสนอให้**ใช้นโยบายทวิภาษาในการศึกษา** เพื่อให้เด็กที่ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวันสามารถใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาประจำชาติได้โดยทั่วถึงกัน (Songsiri 1977, Lekawatana 1980) เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ประชากรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ร้อยละ 80 พูดภาษามลายูท้องถิ่นที่เหลืออีกร้อยละ 20 พูดภาษาไทยภาคกลางและภาษาไทยภาคใต้ ผู้ที่พูดได้สองภาษาคือ ภาษามลายูท้องถิ่นและภาษาไทยภาคกลางมีจำนวนน้อยมาก (Brudhiprabha 1986)

การวางแผนนโยบายภาษาหมายถึงการตัดสินใจพิจารณาแก้ปัญหาภาษาในระดับชาติ รูปธรรมทางทฤษฎีแห่งกระบวนการวางแผนภาษา (Theoretical Model of the Language Planning Process) หน้า 72 นี้คงจะช่วยให้มองเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่ามีขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างไรบ้าง แต่ละส่วนที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างไร

การเมืองเชื้อ่งภาษา เป็นพันธกิจของหลายฝ่าย ทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค ชาติ และระหว่างชาติ การแก้ปัญหาเรื่องนี้จึงต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม มีนโยบายที่ชัดเจน มีความบริสุทธิ์ ยุติธรรม จริงจัง และจริงใจ

ความสำเร็จและความล้มเหลวของการแก้ปัญหาภาษาในกรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึงสมัยปัจจุบัน รวมทั้งข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับ

ที่มา : จากเรแกน (Reagan 1983 : 153)

เรื่องนี้ มีรายละเอียดอยู่แล้วในผลงานการวิจัยของ สุรินทร์ พิศสุวรรณ (Pitsuwan 1985) และประพาศน์ พฤทธิประภา (Brudhiprabha 1985, 1986)

ถึงแม้ปัญหาภาษาในสังคมไทยจะไม่ร้ายแรง เท่ากับในบางประเทศ แต่เรื่องเล็กก็อาจจะกลายเป็น เรื่องใหญ่ได้ ถ้าเราละเลยหรือไม่ยอมรับความจริง

การวางแผนนโยบายภาษาและการเมือง
เรื่องภาษา เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับ**วิชาภาษา-ศาสตร์เชิงสังคมวิทยา** การศึกษาวิชานี้ยังไม่มีเป็นที่แพร่หลายในเมืองไทย เพื่อให้ผู้อ่านทราบความเป็นมา และเป็นไปของภาษาศาสตร์เชิงสังคมวิทยาจึงขอสรุปอย่างง่าย ๆ ในที่นี้ว่า **วิถีทาง** (Approach) ในการศึกษาวิชานี้เท่าที่ผ่านมามีอยู่ 3 แนวด้วยกันคือ **ด้านภาษาและสังคม** (Language and Society Approach) **ด้านความแตกต่างของภาษา** (Variation Approach) และ**ด้านความสามารถในการสื่อสาร** (Communicative Competence Approach)

จากอิทธิพลของ**ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง** และ**ภาษาศาสตร์เชิงมานุษยวิทยา** ทำให้การศึกษาภาษาและสังคมเน้นความสำคัญของเรื่องเสียง ศัพท์

และไวยากรณ์มากเกินไปจนลืมเอาใจใส่ด้านสังคมเท่าที่ควรจะเป็น ส่วนมากมักศึกษาในเรื่องการยืมคำศัพท์เครื่องมือ และการใช้คำสรรพนามบ้างเท่านั้น

ต่อมาในรอบทศวรรษที่ 1960 แนวโน้มในการศึกษาก็เปลี่ยนแปลงไปเน้นด้านความแตกต่างของภาษา วรรณคดีเกี่ยวกับ**วิพิต** (Variety) จึงเกิดขึ้นแทนความคิดดั้งเดิมในเรื่อง **ภาษาและอนุภาษา** (Language and Dialect) การศึกษาเรื่อง**วิพิต** เน้นเรื่องความแตกต่างและบทบาทของภาษาใน**ชุมชนภาษา** (Language Community) ตลอดจนปัญหาการกำหนดภาษา มาตรฐาน ภาษาเฉพาะกิจ ศัพท์วิชาการ รวมทั้งการวางแผนนโยบายภาษา

อย่างไรก็ตาม ความคิดเกี่ยวกับความแตกต่างในภาษาก็ยังเป็นเรื่องของเสียง ศัพท์ และไวยากรณ์อยู่นั่นเอง จนกระทั่งทศวรรษเรื่อง**กฎการสื่อสาร** (Rule of Communication) เกิดขึ้น จึงทำให้วิถีทางในการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงสังคมวิทยาเปลี่ยนไปเน้นเรื่อง**สมรรถภาวะหรือความสามารถในการสื่อสาร** (Communicative Competence)

การศึกษาภาษาตามแนวโน้มนี้ถือว่าการ**ใช้ภาษา**

ให้ภาษาเป็นหัวใจสำคัญ ความถูกต้องในการใช้ภาษา
เพื่อการสื่อสารขึ้นอยู่กับ ไวยากรณ์ การยอมรับ
และความเหมาะสม

การศึกษาภาษาตามแนวทั้งสามนี้ มีผู้เรียกว่า
ภาษาศาสตร์เชิงสังคมวิทยา 1.2.3 ตามลำดับ
 (Neustupný 1973)

บทนำสั้น ๆ นี้เขียนขึ้นเพื่อกระตุ้นทุกฝ่ายที่
 เกี่ยวข้องให้เอาใจใส่ศึกษาปัญหาเรื่องนี้กันมากขึ้น
 โดยเฉพาะนักภาษาศาสตร์ทั้งหลายควรตระหนักและ
 รับผิดชอบใน**ปัญหาภาษาและสังคม**ด้วย คงจะไม่
 เกินความจริงถ้าจะสรุปว่า**ภาษาศาสตร์เชิงสังคม-**
วิทยามีประโยชน์อย่างแท้จริงต่อสังคมมนุษย์ ทำให้
 เกิดความเข้าใจในบทบาท หน้าที่ และความสำคัญ
 ของภาษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือสื่อสารและเอกลักษณ์
 ของคน ★

บรรณานุกรม

ประพาศน์ พุทธิประภา

2528 อันเนื่องด้วยเรื่องการวางแผนภาษาในภาคใต้ของประ-
 เทศไทย + ภาษาในการศึกษาและสังคม : ปริทรรศน์
 เชิงสหวิทยาการ. กรุงเทพฯ : บรรณบัณฑิต มศว. ประ-
 สานมิตร.

พจนารถ เสมอมิตร

2529 “การศึกษาระบบทวิภาษา : แง่มุมหนึ่งของการพัฒนา
 ประเทศ.” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ
 เรื่อง “ภาษาศาสตร์และโลกทัศน์” มหาวิทยาลัยธรรม-
 ศาสตร์ กุมาภพันธ์ 2529.

พัทยา สายหู

2509 “จดหมายจากปักซ์ได้ : ภาษากับการปกครอง.” *สังคม*
ศาสตร์ปริทรรศน์. 3/4 : 48-57.

ไม้มัด อับดุลกาเดร์

2528 “ปัญหาชายแดนภาคใต้ : คล่าตรงไหนถึงจะแก้ได้.”
มติชนสุดสัปดาห์. 29 ธันวาคม 2528. 11-12, 49.

2529 “แนวคิดการวางแผนภาษาของประเทศในอนาคต.”
 เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง “ภาษา-
 ศาสตร์และโลกทัศน์” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กุมา-
 ภพันธ์ 2529.

สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2523 “ปัญหา 3 จังหวัดภาคใต้ : ข้อเท็จจริงและแนวทางแก้ไข.”
เอเชียปริทัศน์. 2/1 (ตุลาคม - ธันวาคม 2523).

Brudhiprabha, Prapart

1985 “Towards Linguistic and Cultural Pluralism in Thailand:
 A Case of the Malay Thais.” In *Papers in South-East*
Asian Linguistics No. 9: Language Policy, Language
Planning and Sociolinguistics in South-East Asia, Pacific
Linguistics, A-67. Edited by David Bradley. Canberra:
 Australian National University. 77-86.

1986 *An Exploratory Study of the Language Question in*
Thai Society : From Problems to Processes in Educa-
tional Language Planning. Singapore: SEAMEO Re-
 gional Language Centre.

Fishman, Joshua A.

1968 “Nationality-Nationalism and Nation-Nationism.” In
Language Problems of Developing Nations. Edited
 by Joshua A. Fishman, Charles A. Ferguson, Jyoti-
 rindra Das Gupta. New York: John Wiley and Sons,
 Inc. 39-51.

1972 *Language and Nationalism: Two Integrative Essays*.
 Rowley, Mass.: Newbury House Publishers.

1984 “Studies of Language as an Aspect of Ethnicity and
 Nationalism (A Bibliographic Introduction)” *Sociolingu-*
istics. 14/2: 1-6.

Lekawatana, Pongsri

1980 “Bilingualism and the Education of Bilinguals in Thai-
 land.” In *Bilingual Education*. Edited by Lim Kiat Boey.
 Singapore: SEAMEO Regional Language Centre.
 222-232.

Mackey, William F.

1979 “Language Policy and Language Planning.” *Journal*
of Communications. 29/2: 48-53.

Neustupný, J. V.

1973 “Sociolinguistics and the Language Teacher.” *Linguistic*
Communications 12. 1-24.

Paulston, Christina Bratt

1984 “Nationalism, Ethnicity and Language: A Bibliogra-
 phy.” *Sociolinguistics*. 14/2: 7-9.

Pitsuwan, Surin

- 1985 *Islam and Malay Nationalism: A Case Study of the Malay-Muslims of Southern Thailand*. Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University.

Reagan, Timothy

- 1983 "The Economics of Language: Implication for Language Planning." *Language Problems and Language Planning*. 7/2:148-161.

Rubin, Joan

- 1976 "Language and Politics from a Sociolinguistics Point of View." In *Language and Politics*. Edited by William M. O'Barr and Jean F. O'Barr. The Hague: Mouton. 389-404.

Smalley, William (ed.)

- 1976 *Phonemes and Orthography: Language Planning in Ten Minority Languages of Thailand*. Pacific Linguistics. Series C - No. 43. Canberra: Australian National University.

Forth coming - *Linguistic Diversity and National Unity in Thailand*.

Songsiri, Yoobha

- 1977 *Language Planning and Bilingual Education in Thailand*. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre.

เพื่อชีวิตรอบรู้และรณรงค์

อ่าน

บ้านไม่รู้โรย